

Nr 399.

Av herr Almquist m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 116, angående omorganisation av det högre skolväsendet m. m.

Den i Kungl. Maj:ts proposition nr 116 framlagda planen för omorganisation av flickornas undervisning synes oss innehålla flera erkännansvärda uppslag men också lida av så många brister, att den icke utan väsentlig omarbetning bör av riksdagen godkännas.

Det k. förslaget hävdar flickornas rätt till lika stora utbildningsmöjligheter som gossarna. Hittills har — säges det — den statliga läroverksorganisationen varit alltför ensidigt inriktad på den manliga ungdomen, och endast i förhållandevis blygsam utsträckning har det allmänna vidtagit åtgärder för fyllande av den kvinnliga ungdomens behov. Sedan numer — säges det vidare — likställighet mellan man och kvinna i arbetsliv och samhälle realiserats, kan det allmänna icke undgå att principiellt erkänna sin plikt att under lika villkor tillgodose både den manliga och den kvinnliga ungdomen, varvid emellertid vid tillämpningen tillbörlig hänsyn bör tagas till det kvinnliga väsendets egenart.

Riktigheten av detta uttalande torde från intet håll bestridas. Men det framlagda organisationsförslaget är icke en följdriktig tillämpning av de uttalade principerna; det ger ingen verklig lösning av problemet, hur den principiellt hävdade rätten till lika utbildningsmöjligheter för flickorna som för gossarna skall kunna realiseras, och det tar icke den hänsyn till det kvinnliga väsendets egenart, som principen förutsätter.

Av den av departementschefen (sid. 132 f.) lämnade redogörelsen för flickornas högre undervisning i vårt land, sådan den historiskt utgestaltats, framgår, att denna undervisning i övervägande grad ombesörjes av privata, visserligen numer med betydande statsbidrag understödda skolor. Olägenheten med denna anordning är, att hemmens omkostnader för flickornas utbildning bli väsentligt större än för gossarnas.

I den tidigare diskussionen om sättet att göra den högre skolbildningen mindre kostsam även för flickor och därmed tillgänglig för bredare lager av folket ha huvudsakligen två vägar föreslagits. Den ena vore, att staten själv, liksom den direkt sörjer för gossarnas högre skolbildning, också åtog sig att direkt sörja för flickornas genom förstatligande av undervisningen. Den andra vore att staten fortfarande lämnade flickornas undervisning åt de privata skolorna men genom ökade understöd i någon form

möjliggjorde terminsavgifternas väsentliga sänkande. Den förra linjen är skolkommissionens, den senare har framförts av läroverksavdelningen inom skolöverstyrelsen.

Båda dessa linjer ha sina fördelar och sina olägenheter. Departementschefen ställer sig principiellt på kommissionens ståndpunkt men modifierar den väsentligt. Han framhåller, att olägenheten med den dyrare utbildningen för flickor tydligtvis icke kan avlägsnas förrän i samband med upprättande framdeles av nya statliga flickläroverk. Men han understryker tillika starkt betydelsen av att utrymme för enskild verksamhet finnes på den högre skolans område, och anser det därför naturligt och önskvärt, att staten i ena eller andra formen understöder sådana enskilda skolor, som befinnas utöva en för det allmänna nyttig verksamhet. »Sammanfattningsvis» — heter det — »skulle jag vilja uttala den meningen, att staten icke bör betrakta det privata skolväsendet såsom något mot det allmännas intressen stridande utan såsom en organisation med uppgift att efter måttet av sina krafter samarbeta med den statliga skolorganisationen och i vissa fall komplettera densamma.»

Mot denna departementschefens principiella syn på frågan ha vi intet att erinra. Vi vilja också i detta sammanhang i likhet med departementschefen framhålla, att kritiken av skolkommissionens förslag i denna punkt icke riktat sig mot principen om den högre flickundervisningens övertagande av staten utan mot det sätt, varpå kommissionen ville organisera denna undervisning, och tillika och icke minst mot ett så allmänt förstatligande, som kommissionen föreslagit, och mot dess omisskännliga avvoghet mot de enskilda skolorna.

Departementschefen finner emellertid, att denna väg av statsfinansiella skäl, liksom med hänsyn till kommunernas ekonomi, för närvarande är otänkbar och anser sig därför nödsakad att härutinnan framgå i etapper, vilket han också med hänsyn till det sätt, varpå de enskilda flickskolorna i stort sett hittills fyllt sin uppgift, anser fullt försvarligt. Härav framgår tydligt, att det k. förslaget i denna punkt icke gör anspråk på att vara någon lösning utan endast vill skapa ett provisorium. Dettas längd är emellertid omöjligt att överblicka. Men just därför är det synnerligen angeläget, att förslaget noga prövas, framför allt med hänsyn till de tvenne huvudsynpunkterna. Frågan blir alltså 1) hur tillvaratager förslaget flickornas rätt till en efter deras väsens egenart lämpad skolutbildning? och 2) ger förslaget frågan om nedbringande av kostnaderna för flickornas skolutbildning en sådan lösning, att den ens såsom provisorium kan godtagas? För vår del anse vi, att möjligheter att bättre tillvarataga flickornas rätt i båda dessa hänseenden förefinnas.

Förslaget öppnar vid sidan om de nuvarande utbildningsmöjligheterna flera nya sådana för flickorna. Det principiellt mest betydelsefulla är, att jämte det enda nu befintliga statliga läroverket för flickor — normalskolan

i Stockholm — nya statliga flickläroverk skola upprättas, ehuru endast fyra sådana föreslås till omedelbart upprättande, nämligen i Stockholm, Göteborg, Malmö och Hälsingborg. Den utveckling, som härmed inledes, finna vi synnerligen tacknämlig, även ur den synpunkten, att den innebär ett bestämt avsteg från skolkommissionens ensidiga tillämpning av samskoleprincipen. För vår del kunna vi helt instämma i departementschefens kloka och besinningsfulla uttalande i samskolefrågan. Men å andra sidan synes det oss egendomligt, att dessa föreslagna statliga läroverk för flickor skola organiseras såsom realskolor för flickor med gymnasium med uteslutande av den typ, som så småningom och i enlighet med vunna erfarenheter utgestaltats vid de högre flickskolorna. Detta verkar så mycket mer överraskande, som denna typ från alla håll vitsordats som synnerligen lämplig.

Sälunda betonar skolkommissionen, att man vid skolväsendets omorganisation borde i största möjliga utsträckning söka tillvarataga den bildningstyp, som så småningom utformats i den s. k. åttaklassiga flickskolan. Och i överensstämmelse härmed föreslår kommissionen, att antingen, i likhet med vad som redan sker vid vissa samskolor, från lämpligt stadium i realskolan en uteslutande för flickor avsedd bildningslinje skulle utlöpa, eller också att på den sexåriga folkskolan skulle uppbyggas en särskild flickskola. Enligt kommissionens terminologi benämnes denna form flickskola av A-typ, de ovannämnda förgreningarna flickskola av B-, respektive C-typ.

Skolöverstyrelsens majoritet betonar i sitt yttrande över kommissionens förslag, att dessa flickskolor av A-typ vore bäst lämpade att tillgodose de särskilda önskemålen för flickornas utbildning, och finner det därför önskvärt, att skolor av denna typ måtte komma till stånd allestädes, där förutsättningar därför funnes, och detta icke minst med hänsyn till betydelsen av att flickorna icke utan verkliga skäl valde gymnasiivägen. Skolöverstyrelsens minoritet betonar, att den högre flickskolan utan all fråga är den bästa av flickskolebildningens nuvarande huvudtyper i vårt land, i det att den såväl i fråga om den meddelade undervisningens innehåll som i fråga om arbetssätt bättre än någon annan av våra nuvarande skolformer tillgodoser flickornas bildningsbehov och utbildningsgång. I denna fråga finnes alltså ingen meningsskiljaktighet mellan skolöverstyrelsens minoritet och dess majoritet.

Även generaldirektör Bergqvist uttalar i sitt särskilda yttrande såsom allmänt omdöme, att denna skola visat sig motsvara ett starkt samhällsbehov, vilket den också i det stora hela tillgodosett på ett förtjänstfullt sätt, som från det allmännas sida skaffat skolan ett grundat anseende och möjliggjort en rik både inre och yttre utveckling.

Slutligen ha skolsakkunniga starkt framhållit, att man vid uppbyggandet av framtidens skolor för kvinnlig ungdom främst bör taga lärdom av de

högre skolor, som skapats enbart för denna ungdom, nämligen de 8-klas-siga flickskolorna, vilka i sin organisation sökt giva flickornas undervisning och fostran en inriktning på såväl hemmets arbetsuppgifter som förvärvsarbete utom hemmet och tillika sökt anpassa studierna efter flickornas fysiska och psykiska utvecklingsgång. De sakkunniga äro därför av den uppfattningen, att det för den kvinnliga ungdomen vore betydelsefullt, om högre flickskolor, som i arbetssätt och bildningsuppgift anslöte sig till den nuvarande flickskolan, funnes i största möjliga utsträckning.

Nu kan möjligen invändas, att i de städer, där de föreslagna statliga flickläroverken skulle upprättas, högre flickskolor redan finnas och alltjämt skulle finnas, i Stockholm t. o. m. ett statligt läroverk (normalskolan), och att den åsyftade bildningslinjen således under alla förhållanden komme att bli företrädd på dessa orter. Det synes oss emellertid *principiellt* synnerligen betänkligt, att, när staten upprättar egna flickläroverk i syfte att göra den högre skolbildningen lättare tillgänglig för flickor, flickskoletypen, vars värde så allmänt vitsordats, fullständigt undanskjutes till förmån för realskola och gymnasium. Enligt vår mening bör ett statligt flickläroverk omfatta en högre flickskola, så nära som möjligt överensstämmande med de nuvarande flickskolorna, och ett med denna förbundet gymnasium samt därjämte, där skäl därtill föreligga, en realskola.

Det kungl. förslaget föredrager emellertid omisskänneligt realskoletypen. Ehuru i Stockholm, Göteborg och Malmö finnas kommunala mellanskolor med alla förutsättningar att i tillräcklig omfattning bereda flickor möjlighet att utan dryga avgifter nå fram till realskolexamen, skola nämligen de föreslagna statliga flickläroverken även i dessa städer organiseras enbart som realskolor med gymnasium.

Härmed ha vi givetvis icke på något sätt velat förneka realskolelinjens relativa berättigande också i fråga om flickor, men den har sina uppenbara olägenheter. Och dessa skärpas i hög grad beträffande de föreslagna statliga flickläroverken därigenom, att dessa konsekvent skola bygga på sexårig bottenskola. De föreslås sålunda vara fyraåriga med treårigt gymnasium som överbyggnad. Den forcering av studierna, som torde vara oundviklig i den fyraåriga realskolan såväl som i det treåriga gymnasiet — icke minst det treåriga latingymnasiet — måste i dubbelt hänseende vara av ondo särskilt för flickor. Dels nödgas den till ett undanskjutande av de praktiska ämnena — handarbete och hushållsgöromål — för vilka tid och utrymme icke torde kunna vinnas. Dels har den med hänsyn till den ömtåliga övergångsålder, med vilken den delvis sammanfaller, sina mycket allvarliga risker, vilket framhållits i en mängd yttranden över skolkommissionens förslag, bl. a. av medicinska auktoriteter.

Å vissa mindre orter skulle enligt det k. förslaget frågan om flickornas högre skolbildning lösas genom den nuvarande gossrealskolans ombildning till samrealskola och den nuvarande flickskolans därav betingade nedlägg-

ning. Mot denna åtgärd i och för sig ha vi intet att erinra. Men även här synes oss det k. förslaget förbise den kvinnliga ungdomens särskilda behov.

Vi erinra om att skolkommissionen vid sidan om sexklassiga flickskolor av A-typ just med tanke på sådana samrealskolor föreslog flickskolor av B- och C-typ. Enligt kommissionens förslag skulle flickskolor av B-typ upprättas å orter, där lärjungeantalet i den högre skolan väl icke påkallade upprättandet av särskolor men dock nådde en sådan storlek, att parallellavdelningar inom de olika klasserna måste upprättas. Flickornas undervisning skulle där anordnas på det sätt, att flickorna först undervisades i samskolan men sedan skulle ha tillfälle att från den tredje (enligt skolsakkunnigas förslag ev. från andra) klassen övergå till en särskild flickskollinje, vars uppgift vore att föra dem till ungefär samma kunskapsmått, som nu inhämtas i en åttaklassig flickskola. C-typen skulle utgöra en ettårig påbyggnad på samrealskolans högsta klass. Denna skoltyp skulle anordnas under jämförelsevis fria former, och undervisningen skulle avse dels utvidgande och fördjupande av den i realskolan inhämtade allmänbildningen, dels bibringande av ökade färdigheter i praktiskt arbete.

Det hade ur den speciella flickbildningens synpunkt varit önskvärt, att det k. förslaget kunnat taga vara på detta kommissionens, särskilt vad den s. k. B-typen beträffar, beaktansvärda uppslag, och det givetvis icke bara i fråga om de samskolor, som nu skulle upprättas, utan också i fråga om de redan befintliga statliga samskolorna.

Än större räckvidd har förslaget att i helt annan omfattning än f. n. öppna de allmänna läroverken även för flickor. Enligt k. kung. den 5 juli 1923, som grundar sig på en skrivelse i ärendet från 1923 års riksdag, kunna flickor vinna inträde i de högre allmänna läroverken, dock endast å gymnasiestadiet, under förutsättning bl. a., att ett konstant ej alltför begränsat utrymme finnes vid läroverket, och att vederbörande kommun därom gör framställning. Denna anordning skulle nu enligt det k. förslaget utvidgas att gälla även realskolorna, såväl de fristående som de i högre allmänna läroverken ingående, och tillika skulle den f. n. vid dessa läroverk befintliga företrädesrätten för gossar till plats vid läroverken borttagas och följaktligen lika rätt i detta hänseende givas lärjungar av båda könen. Dock skulle vissa läroverk i större städer alljämt vara förbehållna gossar.

Mot denna åtgärd synes oss samma invändning kunna riktas som mot de ovan berörda samrealskolorna. Dessa allmänna läroverk äro gossläroverk med gamla traditioner såsom sådana. Någon omorganisation av dem ifrågasättes icke. De komma alltså att fortfarande förbli gossläroverk, till vilka flickor få tillträde med lika rätt som gossar. Olägenheten för flickor att icke gå i en för dem avpassad skola, med huvudsakligen kvinnliga lärare, är större i övergångsåldern än vid den mognare åldern i gymnasium.

Vi kunna icke heller underlåta att i förbigående fästa uppmärksamheten på, hur gossarnas möjlighet till högre skolbildning genom den föreslagna åtgärden kommer att högst väsentligt beskäras, åtminstone i de läroverk, till vilka tillströmningen av inträdessökande är betydande.

I övriga fall skulle flickorna vara hänvisade till de privata skolorna, av vilka dock en del enligt ett i den k. propositionen uttalat önskemål kunde tänkas ombildade till kommunala läroverk, såsom f. ö. redan nu flera av de s. k. privatläroverken i själva verket tillhöra vederbörande kommun, nämligen utom de till indragning föreslagna läroverken i Lidköping, Mariestad och Oskarshamn, flickskolorna i Härnösand, Karlstad, Linköping, Skara, Sundsvall, Södertälje, Varberg, Vänersborg och Östersund samt samskolorna i Djursholm, Eslöv och Saltsjöbaden, vartill komma — utom Gävle borgarskola, som är enskild mellanskola — flickskolorna i Gävle och Luleå, vilka ägas gemensamt av vederbörande kommun och föreståndarinna.

Förslaget bygger på principen blandat system av sexårig och treårig bottenskola, med den sexåriga som den principiellt normala. Om den i det k. förslaget hävdade principen godtages, synes oss rättvisa och billighet ovillkorligen fordra, att den tillämpas på samma sätt både i fråga om flickor och gossar. Vi hålla alltså före, att så länge staten finner med sitt intresse förenligt att vid sidan av på sexårig bottenskola byggande linjer upprätthålla även på kortare bottenskola byggande linjer för gossar, så länge bör staten också långt ifrån att förhindra, tvärtom upprätthålla och stödja sådana linjer för flickor. Men i detta hänseende går det k. förslaget tendens ovedersägligt ut på att konsekvent anknyta de högre skolorna för kvinnlig ungdom till sexårig bottenskola.

Sålunda skola de nya statliga flickläroverken bygga endast på sexårig bottenskola. Likaså måste — säges det — de privatläroverk, som kunna komma att kommunaliseras, i överensstämmelse med de kommunala mellanskolorna bygga på denna grund. Och i fråga om privatläroverken förefaller det, som om de, därest de icke tidigare i enlighet med ett i propositionen uttalat önskemål frivilligt söka anknytning till folkskolans sjätte klass, skola i samband med en nära förestående lönereglering tvingas att nedlägga sina med folkskolan parallella klasser.

Härom yttrar departementschefen: »Såsom redan tidigare av mig framhållits, hava villkoren för understöd till högre flickskolor av riksdagen utformats på ett sådant sätt, att skolan erhåller direkt understöd allenast för klasserna utöver folkskolans stadium. Sedan numera i form av tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg individuella bidrag till lärarpersonalen utgå, har emellertid den år 1909 fastslagna ordningen faktiskt rubbats. Det synes mig dock uppenbart, att den definitiva ordning, som inom en nära liggande framtid torde böra komma till stånd, icke i nu berörda avseende kan bygga på andra grundsatser än de år 1909 fastställda.»

Detta uttalande, som tydligen syftar på en kommande lönereglering för

privatläroverken, är i flera hänseenden märkligt. Departementschefen gör gällande, att enligt 1909 års riksdagsbeslut direkt understöd endast utgår till de klasser, som ligga utöver folkskolans stadium, men att numera i form av individuella lönetillägg ett i författningen icke avsett indirekt understöd komme även de med folkskolan parallella klasserna till del. Denna framställning är emellertid knappast riktig. Redan enligt 1909 års grundsatser utgå nämligen individuella löne- och ålderstillägg, och den tjänstgöring, som berättigar till dessa, kan utan någon inskränkning vara förlagd till samtliga klasser över de förberedande, således även till de med folkskolan parallella tre lägsta elementarklasserna. Någon ny princip har i detta hänseende icke tillämpats vid beviljandet av numera utgående tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg.

1909 års riksdag godkände utan någon erinran de principer angående statsunderstöd till dessa skolor, som kungl. maj:t föreslagit. Dessa torde oförtydligt framgå av följande uttalande i propositionen. (1909: 81 sid. 69 ff.) »Enligt överstyrelsens förslag skulle inga andra högre flickskolor än sådana, som hava minst sju klasser, kunna komma i åtnjutande av statsunderstöd. Vinner detta förslag avseende, skulle en skola gå miste om bidrag från statens sida, därest en eller flera av dess lägre klasser bleve indragna. För min del kan jag icke finna lämpligt, att staten med dylika medel söker tvinga de högre flickskolorna att upprätthålla med folkskolan parallella klasser. Staten bör i denna fråga ställa sig neutral och varken framtvinga eller förhindra bibehållande av dylika klasser. Som villkor för erhållande av statsunderstöd bör därför föreskrivas, att skolan skall hava ett visst antal årsklasser utöver den egentliga folkskolan, med full frihet för skolans målsmän att vid densamma inrätta lägre klasser till det antal, som förhållandena påkalla och medgiva — — — — — Det säger sig självt, att statsunderstödd högre flickskola bör framdeles liksom för närvarande få använda statsunderstödet till uppehållande även av klasser, som äro parallella med folkskolan. Och liksom nu är fallet, bör statens garanti för erhållande av viss minimiavlöning gälla alla lärarinnor, som hava sin huvudsakliga tjänstgöring i klasserna över de förberedande. Härav följer ock, att skolan för samtliga sådana lärarinnor bör äga delaktighet i förslagsanslaget till lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda kommunala och enskilda läroanstalter.»

Principen är alltså, att staten skall indirekt i form av individuella bidrag till lärarinnorna på enahanda sätt understödja alla klasser utöver de förberedande, och att det direkta statsunderstödet skall beräknas på ett sådant sätt, att det icke för skolan innebär någon ekonomisk fördel i form av högre statsbidrag att upprätthålla med folkskolan parallella klasser.

Att det här i själva verket varit fråga om ett beräkningssätt torde framgå av den översikt över anslagsfrågans tidigare behandling, som ges å sid. 160 ff. i nämnda k. proposition. Till yttermera visso är såsom villkor för stats-

understödetts erhållande stadgat, att viss del av detsamma skall användas till nedsättning i terminsavgifterna i klasserna över de förberedande, icke i klasserna utöver den sexåriga folkskolan.

Någon avvikelse från den 1909 fastställda ordningen har således icke skett — hur skulle det för övrigt varit möjligt utan riksdagens medgivande? — och en ändring av den nuvarande ordningen i den riktning, som departementschefen synes åsyfta, skulle innebära icke en återgång till de 1909 fastställda principerna utan ett frångående av desamma.

I fråga om terminsavgifterna är det tydligt, att den i det k. förslaget principiellt hävdade lika rätten för gossar och flickor blir realiserad i de fall, att flickor undervisas i samrealskolor eller i de statliga gossläroverk, som kunna komma att öppnas för dem. Hur avgifterna komma att ställa sig i de statliga flickläroverken, säges icke. Detta är märkligt, enär avgifterna i det nuvarande statliga läroverket för flickor — normalskolan — äro bestämda efter helt andra grunder än i de allmänna läroverken. Då emellertid de föreslagna statsläroverken för flickor räknas till kategorien allmänna läroverk, torde man få förutsätta, att avgifterna i dem skola utgå efter samma grunder som i gossläroverken, ehuru därvid det egendomliga komme att inträffa, att avgifterna bli högre i normalskolan, som dock är övningskola till ett seminarium, än i de nya statliga flickläroverken.

I normalskolan äro avgifterna i klass 1 55 kr., klass 2 65 kr., klass 3 70 kr., klass 4 75 kr., klasserna 5 och 6 80 kr. och i klasserna 7 och 8 90 kr., eller i medeltal 75:62 kr.

Vid de allmänna läroverken utgå i regel följande avgifter: 1) en avgift till statsverket, i realskolan 20 kr., 2) en avgift till biblioteks- och materiellkassan, f. n. i allmänhet 10 kr., och till byggnadsfonden om 5 kr. samt 3) en för varje år särskilt fastställd avgift till ljus- och vedkassan, vilken läsåret 1925—26 i medeltal uppgått till omkring 16 kronor. I realskolan synes avgiften i medeltal sålunda stanna vid omkring 51 kronor.

Därtill kommer emellertid, att helt olika grunder gälla i fråga om beviljande av nedsättning. Sådan får nämligen vid normalskolan beviljas endast med högst 15 % av hela det belopp, som skulle influtit, därest samtliga lärjungar erlagt full avgift. I de allmänna läroverken är rätten till nedsättning endast så till vida begränsad, att ingen kan erhålla befrielse från avgiften till ljus- och vedkassan, och det k. förslaget ställer i utsikt denna inskränkings snara borttagande.

En utjämning av denna olikhet synes oss ha varit en mycket nära ligande åtgärd.

Men tillika anse vi, att därest frågan om flickornas högre skolundervisning i överensstämmelse med det k. förslaget löses så, att flickor fortfarande i stor utsträckning bli hänvisade till privata skolor, staten bör i någon form medverka till terminsavgifternas sänkande vid dessa skolor. Hur detta lämpligen bör ske, torde böra i vederbörlig ordning utredas.

I den k. propositionen föreslås ett särskilt anslag å 1,200 kr. per klass med rätt till motsvarande kommunalt bidrag att utgå för fyraklassig realskollinje, som av skola upprättades på sexårig bottenskola, under villkor att terminsavgifternas storlek å denna linje fastställdes av Kungl. Maj:t, varvid borde eftersträvas, att deras allmänna nivå komme att ligga så nära statsläroverkens som möjligt.

I fråga om detta förslag vilja vi i överensstämmelse med vad vi ovan gjort gällande beträffande de olika linjernas lämplighet för flickor betona, att det varit synnerligen önskligt, att det föreslagna anslaget icke begränsats till en på sexårig bottenskola byggande realskolelinje, utan att det borde kunna tagas i anspråk även för på sexårig folkskola byggande flickskolelinje.

Men samtidigt måste vi under hänvisning till vad vi ovan uttalat starkt understryka, att därmed är icke från statens sida tillräckligt gjort med avseende på nedbringandet av terminsavgifterna i de privata skolorna.

I fråga om de lärarinnor, som bli lediga i samband med privat skolas nedläggande, skiljer det k. förslaget på två kategorier, dem, som uppnått 50 år, och dem, som äro yngre. Beträffande den förra kategorien föreslås en enligt vår uppfattning god avvecklingsform. Vi vilja emellertid i detta sammanhang påpeka en oklarhet i ifrågavarande författningsförslag. Det heter nämligen (IV:4) »under förutsättning att hon vid början av nämnda ombildning uppnått en ålder av 50 år samt vunnit sådan anställning vid skolan, som nu angivits, före den 1 mars 1927». Detta skulle kunna tolkas så, att lärarinnan måste ha varit anställd vid just den skola, som föresloges till avveckling, den 1 mars 1927. I fråga om de skolor, som omedelbart skulle avveckla, är denna bestämmelse tydligen fullt betryggande. Men departementschefen påpekar (sid. 237), att det givetvis icke är uteslutet, att en avveckling kan komma att visa sig nödvändig även å en eller annan ort, där f. n. tillräcklig grund för en sådan icke synes föreligga. Överhuvud synes förslaget med rätta förutsätta, att konsekvensen av den stora omorganisationen kan bliva nedläggande av ytterligare ett antal privatskolor, ehuru det kan dröja, tills denna konsekvens klart framträder. Under sådana förhållanden synes här åsyftade bestämmelse böra få en allmännare formulering, som tryggar även den lärarinnas rätt, som den 1 mars 1927 visserligen var anställd vid statsunderstött privatläroverk men icke vid samma skola, vars nedläggande beslutits.

Enligt samma bestämmelse skall denna förmån endast tillkomma lärarinnor vid de skolor, som nödgas avveckla på grund av en gossrealskolas ombildning till samrealskola. Men det förutsättes i annat sammanhang, t. ex. att med anledning av upprättandet av de föreslagna statliga flickskolorna någon av de å orten nu befintliga privata flickskolorna kan bli överflödig, och samma kan följdén tänkas bli av de allmänna läroverkens öppnande för flickor i helt annan omfattning än hitills. Rättvisa och billighet

synas kräva, att här ifrågavarande bestämmelse får en så vid formulering, att den kommer att gälla alla de privatläroverk, som kunna komma att nedläggas på grund av den föreslagna omorganisationens genomförande.

I likhet med departementschefen finna vi det beklagligt, att inga effektiva åtgärder ansetts kunna föreslås för att trygga de lärarinnors ställning, som icke nått 50 år. Det betonas endast, att i den mån ske kan vid besättandet av ordinarie ämneslärarinnetjänst, till vilken flickskolelärarinna anmält sig som sökande, hänsyn bör tagas till det förhållandet, att sökanden tillhör nu ifrågavarande kategori av lärarinnor, dock endast under förutsättning att hon vid gossrealskolans ombildning till samrealskola under mer än 5 år innehaft fast anställning vid statsunderstödd enskild läroanstalt.

Emellertid kunna vi icke underlåta att påpeka den stora skillnad, som i detta hänseende råder mellan det, som föreslås angående privatläroverkens lärarinnor, och det, som föreslås angående de kommunala mellanskolornas lärare. Dessa äro ordinarie, och — heter det — »även om kommunerna rättsligt sett äro skyldiga att svara för de förbindelser, de ingått med vederbörande lärare vid dessas anställande, måste hänsyn dock tagas därtill att staten nu övertager skolorna och ingår som deras huvudman. Under sådana förhållanden synes mig rimligt, att staten successivt övertager alla de vid skolorna den 1 mars 1927 anställda ordinarie lärarna, oavsett om de äga formell kompetens till adjunktsbefattning vid allmänt läroverk eller icke.»

Skillnaden med avseende på nuvarande anställnings art mellan dessa och de vid privatskola anställda är mer av formell än reell natur. De vid privatskola anställda ha visserligen icke formellt ordinarie anställning, men de betraktas såsom fast anställda samt åtnjuta rätt till tjänsteårsberäkning och äga rätt och skyldighet att tillhöra pensionsanstalt, och departementschefen utlovar med det snaraste åtgärder i syfte att giva dem en även rättsligt tryggare ställning. Under sådana förhållanden synes oss det mest konsekventa ha varit att tillämpa samma betraktelsesätt på båda dessa lärarkategorier, helst staten icke heller, såsom departementschefen framhåller, gentemot de vid kommunal mellanskola anställda har några skyldigheter av rättslig art.

Den uppenbara orättvisan i de föreslagna åtgärderna kan belysas med ett konkret exempel. En lärare vid kommunal mellanskola, som vid unga år från och med innevarande läsår vunnit ordinarie anställning, skall oavsett om han har formell kompetens eller ej befordras till adjunkt, men en ämneslärarinna vid privatläroverk, som fyllt 45 år och som i 20 år nitiskt och redbart utfört sitt arbete till det allmännas gagn, skall, ehuru hon har erforderlig kompetens, icke vara självskriven till vid vederbörande eller annat statsläroverk ledig ämneslärarinnetjänst.

Tvenne synpunkter torde här vara värda allt beaktande. Under det att

det för en kommun icke torde få anses oöverkomligt att hålla lärare vid dess indragna kommunala mellanskola skadeslösa, tills de kunna vinna anställning vid statsläroverk, är det alldeles uteslutet, att de privata skolor, som komma att nedläggas, skulle kunna vidtaga liknande åtgärder till förmån för sina på grund av skolans nedläggande entledigade lärarinnor.

Tillika synes staten äga starka förpliktelser gent emot dessa skolor och de vid dem anställda lärarinnorna, enär dessa skolor fyllt en uppgift på ett område, som staten hittills i stor utsträckning lämnat åt deras omvårdnad, och som staten icke utan oerhörda ekonomiska uppoffringar själv kunnat tillgodose. Det synes oss därför vara en enkel gärd av rättvisa, att staten erkänner denna sin förpliktelse och tar konsekvenserna därav.

Vi anse därför, att lika villkor böra gälla för lärare vid kommunal mellanskola och vid privatläroverk, som på grund av här föreslagna omorganisation komma att nedläggas.

En sak, som i detta sammanhang bör uppmärksammas, är att lärare som övergå i statstjänst, vare sig de förut varit anställda vid kommunal mellanskola eller vid privatläroverk, böra tillförsäkras rätt att för uppflytning i högre lönegrad tillgodoräkna sig sin föregående tjänstgöring vid dessa skolor.

De i det föregående utvecklade önskemålen torde delvis vara av sådan art, att de tarva ytterligare utredning, innan riksdagen synes böra till dem fatta ställning. Vi hålla alltså före, att riksdagen med hänsyn till dem bör i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om nytt förslag till nästkommande riksdag i de frågor, som röra omorganisation av flickskoleundervisningen.

Någon ändring i de av Kungl. Maj:t föreslagna anslagen till här ifrågakommande ändamål behöver tydligen icke föranledas av riksdagens bifall till vårt yrkande.

Vi hemställa alltså,

att riksdagen, med avslag å punkt II och punkt IV i Kungl. Maj:ts proposition nr 116, i vad de angå flickskolans organisation och villkor och över huvud flickornas undervisning, ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om nytt förslag till nästkommande riksdag i dithörande frågor med iakttagande av följande grundsatser: *att* av staten upprättade nya högre läroverk för flickor i första hand må omfatta en högre flickskola, som i allt väsentligt överensstämmer med den redan befintliga flickskolans typ, och ett med denna förbundet gymnasium, samt därjämte, där särskilda skäl föreligga, en realskola; *att* vid de samrealskolor, som staten upprättar i sammanhang med nedläggandet av en högre flickskola, må från lämplig klass anordnas en särskild linje för flickor helst enligt typ B i

skolkommissionens betänkande; *att* det ifrågasatta anslaget till privatläroverk för linje, som ansluter till folkskolans sjätte klass, må utgå för linje av såväl flickskole- som real-skoletyp; *att* de redan omnämnda statsläroverken för flickor må anknyta till folkskolan efter samma grunder som de allmänna läroverken i övrigt; *att* hemmens kostnader för flickornas högre skolutbildning må, i vilken skolform den än meddelas, genom statens försorg nedbringas så långt som möjligt och *att* staten i högsta möjliga mån sörjer för lärarinnorna vid de privatläroverk, som på grund av den föreslagna omorganisationen nödgas avveckla.

Stockholm den 16 mars 1927.

Helge Almquist.

Per Pehrsson.

O. Holmdahl.

Bertha Wellin.

Ivar Anderson.

Otto Järte.
